

УДК 338.47:330

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-16>**Вовк О.М.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки повітряного транспорту
Національного авіаційного університету***Іванець Д.В.***студент
Національного авіаційного університету***Халаджі І.О.***студент
Національного авіаційного університету***Vovk Olha***PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Air Transport Economics
National Aviation University***Ivanets Dmytro***Student
National Aviation University***Haladzhi Ivan***Student
National Aviation University*

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ECONOMIC ASSESSMENT OF THE RESULTS OF ECONOMIC ACTIVITY OF TRANSPORT ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Оцінювання функціонування в системі управління підприємством є ключовим складником, оскільки являє собою контролюючий та стимулюючий інструмент для підвищення результативності діяльності та розвитку підприємства. У статті проведено аналітичне дослідження теоретичних підходів до трактування поняття «ефективність» та послідовності економічного оцінювання результатів господарської діяльності транспортних підприємств. Зокрема, авторами звертається увага на те, що економічна оцінка – аналіз підприємства, заснований на ефективності використання і нарощування економічного потенціалу розвитку бізнесу. Для оцінки ефективності діяльності й розвитку транспортних підприємств авторами запропоновано як універсальні ключові показники, так і специфічні. Специфічними показниками ефективності для транспортного підприємства є: дохід на одну вантажну операцію; приведені т/км ванта-жів/пасажирів; технічна швидкість; доходи від експортно-імпортних операцій; частка замовлень постійних клієнтів; штрафи під час перевезень тощо.

Ключові слова: економічна оцінка, ефективність, економічний розвиток, стійкість розвитку, транспортне підприємство.

АННОТАЦИЯ

Оценивание функционирования в системе управления предприятием является ключевой составляющей, поскольку представляет собой контролирующей и стимулирующей инструмент для повышения результативности деятельности и развития предприятия. В статье проведено аналитическое исследование теоретических подходов к трактовке понятия «эффективность» и последовательности экономической оценки результатов хозяйственной деятельности транспортных предприятий. В частности, авторами обращается внимание на то, что экономическая оценка – это анализ предприятия, основанный на эффективности использования и наращивания экономического потенциала развития бизнеса. Для оценки эф-

фективности деятельности и развития транспортных предприятий авторами предложены универсальные и специфические ключевые показатели. Специфическими показателями эффективности для транспортного предприятия являются: доход на одну грузовую операцию; приведенные т/км грузов/пассажиров, техническая скорость; доходы от экспортно-импортных операций; доля заказов постоянных клиентов; штрафы при перевозках и т. д.

Ключевые слова: экономическая оценка, эффективность, экономическое развитие, устойчивость развития, транспортное предприятие.

ANNOTATION

In the conditions of the formation of market forms of management, the role of assessing the prospects and effectiveness of the functioning and development of transport enterprises is increasing. The main goal of any enterprise in the current conditions is growth or, at least, stable profit. This is real only when the company is focused on maximizing profits, the key tool for achieving which is a high level of competitive ability of the company's products, the introduction of effective innovative approaches to practical activities, and a flexible tariff policy. Economic analysis of functioning in the enterprise management system is a key component, since it is a controlling and stimulating tool for improving the performance and development of the enterprise. The results of the business assessment are the basis for further management decisions, which can be used for both tactical and strategic purposes. The article presents an analytical study of the theoretical approaches to the interpretation of the concept of «efficiency» and the sequence of economic evaluation of the results of economic activity of transport enterprises. In particular, the authors draw attention to the fact that economic assessment is an analysis of an enterprise based on the effectiveness of using and increasing the economic potential of business development. Also, economic assessment is part of the overall business planning mechanism, since it allows you to iden-

tify economic reserves and threats to development, reflects the structural balance between subsystems and ways to optimize the proportions between assets. To assess the effectiveness of activities and development of transport enterprises the authors propose a generic and specific key performance indicators. Specific performance indicators for a transport company are revenue per cargo operation; total volume/km of cargo/passengers; technical speed; revenue from export-import operations; share of regular customer orders; fines during transportation, etc.

Key words: economic assessment, efficiency, economic development, sustainability of development, transport enterprise.

Постановка проблеми. Умови динамічного розвитку, цифровізації та інноваційної модернізації економічних систем вимагають від підприємств транспортної галузі вжиття заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності, конкурентоспроможності продукції та послуг. Важлива роль у реалізації цих завдань відводиться оцінюванню ефективності діяльності та виявленню економічних стимулів і резервів для нарощування темпів модернізації підприємств. На результатах оцінювання обґрунтовуються стратегія і тактика розвитку підприємства, приймаються рішення щодо доцільності застосування вибраного інструментарію, здійснюється контроль за виконанням управлінських рішень і досягнення цілей, виявляються резерви підвищення ефективності діяльності підприємства, оцінюються результати його роботи загалом, а також окремих підрозділів і працівників.

Під аналізом розуміється спосіб пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, заснований на розчленуванні цілого на складові частини і вивчення їх у всьому розмаїтті зв'язків і залежностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оцінювання ефективності та розвитку транспортних підприємств є предметом аналізу досить широкого кола дослідників. У зарубіжній літературі ці питання розглядаються переважно в межах проблем менеджменту та аналізу наслідків ринкових дій, а у вітчизняних розробках – як важлива характеристика модернізації транспортної галузі загалом. Значний внесок належить таким вітчизняним і зарубіжним ученим, як О.В. Ареф'єва, В.В. Прохорова, О.В. Раєвнева, І.В. Смолін та інші, у працях яких закладені основи сучасної теорії розвитку підприємств [1–3].

Виклад основного матеріалу. Оцінка ефективності діяльності організації передбачає чітке розуміння того, що являє собою «ефективність» як економічна категорія. Проте однозначного трактування категорії «ефективність» ні у вітчизняних, ні в зарубіжних джерелах немає. Нами категорія «ефективність» розглядається як здатність суб'єкта господарювання отримувати більшу кількість корисних благ у розрахунку на одиницю ресурсів, які використовувалися, розвивалися та досягали поставлених цілей, зберігаючи при цьому збалансовану взаємодію всіх підсистем.

Виділяють такі види ефективності діяльності: громадську, виробничу, соціальну, технічну й економічну ефективність. Всі наведені види ефективності під час взаємодії утворюють синергетичний ефект, який справляє позитивний вплив на всю виробничо-господарську діяльність підприємства.

Істотне значення в процесі оцінки роботи організації відводиться діагностиці ефективності її діяльності, що зумовлює перспективи розвитку організації та зміцнення її конкурентних позицій на ринку. Оцінка ефективності не лише відіграє важливу роль у процесі поточного контролю за діяльністю, але й дає можливість оперувати необхідною інформацією для залучення власних і позикових коштів, а також формувати загальну базу економічної інформації про об'єкт дослідження. На наш погляд, саме оцінка ефективності діяльності є ключовим чинником формування стратегії організації для досягнення найкращих результатів [7, с. 33].

Зміст аналізу впливає з його функцій. Однією з таких функцій є вивчення характеру дії економічних і юридичних законів, встановлення закономірностей і тенденцій економіко-правових явищ і процесів у конкретних умовах підприємства.

Комплексний економіко-правовий аналіз діяльності підприємства повинен включати в себе розгляд цілої низки питань (фактично всіх), пов'язаних із за-безпеченням ефективної його роботи. При цьому пріоритетність розгляду цих питань повинна бути зумовлена характером діяльності підприємства.

За останні кілька років зростає конкуренція на ринку транспортних послуг [1; 3]. У зв'язку з цим більшість компаній прагне знизити витрати на послуги такого роду і при цьому забезпечити високий рівень обслуговування клієнта. Для досягнення стратегічних цілей необхідно сформувати систему показників, що дають змогу аналізувати плановані результати роботи й оцінювати вплив конкретних заходів на результуючі показники бізнесу залежно від організації транспортного обслуговування клієнта. Як такий інструмент усе частіше застосовують ключові показники діяльності КРІ (Key Performance Indicators), які відображають різні аспекти господарської діяльності і дають змогу оцінювати взаємозв'язок між плановими і фактичними параметрами, а також визначають потенційні (латентні) напрями внесення змін і поліпшень, тобто оптимальну траєкторію розвитку.

Очевидно, що для вироблення стратегії досягнення високого рівня транспортного обслуговування клієнта та ефективності діяльності компанії потрібен відповідний аналітичний апарат. У більшості джерел методи оцінки ефективності транспортних організацій зводяться до порівняння показників (наприклад, план-факт цього підприємства), до бенчмаркінгу або порівняння з «кращою практикою». Зазначені

методи аналізу, незважаючи на очевидні переваги, не дають повної кількісної оцінки впливу окремих факторів, які визначають організацію транспортного обслуговування, на показники діяльності організації і не дають змоги оцінити значущість пов'язаних із ними змін. Виключна актуальність застосування аналітики як засобу підвищення ефективності виконання транспортних операцій в інтегрованих транспортно-технологічних системах доставки вантажів полягає в тому, що вона стає базою розроблення та вдосконалення IT-рішень, тобто переходу до цифрової економіки.

Зниження ризиків у питанні забезпечення якісного транспортного обслуговування організації може бути забезпечено за рахунок впровадження механізму комплексної оцінки ефективності транспортної компанії. Для реалізації цієї мети автори пропонують використовувати алгоритм проведення такого аналізу, який поряд із застосуванням аналітичних моделей і методів включає точні підходи до їх вибору та ідентифікації здатності вирішити завдання з отримання конкретних індикаторів залежно від особливостей компанії.

Визначаючи позиції щодо економічної оцінки діяльності транспортного підприємства В.І. Щелкунова, Ю.Ф. Кулаєва, Л.Г. Зайончика, В.М. Загорюлька, можна дійти висновку, що економічна оцінка – розрахунок вартості, заснованої на економічному потенціалі бізнесу [1]. Також економічна оцінка є частиною від загального обсягу робіт бізнес-планування, оскільки розрахунки повинні бути побудовані на достовірних даних, які можна одержати тільки в процесі оцінки [7].

Як і будь-який товар, бізнес володіє якоюсь корисністю для покупців, яка визначається величиною прибутку, що генерується ним. Відповідно, оцінка нерухомості та обладнання, якими володіє підприємство, а також оцінка вартості іншого його рухомого і нерухомого майна є необхідністю.

На думку О.В. Ареф'євої, у процесі економічної оцінки бізнесу визначається вартість активів і пасивів компанії, включаючи нематеріальні активи, машини, складські запаси та обладнання, нерухоме майно, фінансові вкладення. Оцінюються так само справжні, минулі та майбутні доходи компанії, тобто ефективність роботи [1].

С.В. Мочерний стверджує, що економічна оцінка проводиться за необхідності підвищення рівня ефективності управління підприємством, обґрунтування інвестиційних рішень [5].

На першому рівні визначається об'єкт аналізу, залежно від вибору якого буде здійснено збір даних. Передбачуваним об'єктом може стати один із трьох напрямів: аналіз наявної інтегрованої транспортно-технологічної системи доставки вантажів, реконфігурація або проектування нової інтегрованої транспортно-технологічної системи доставки вантажів.

На другому рівні проводиться формування інформаційної бази індикаторів, що свідчать про те, яким чином здійснюється транспортне обслуговування. Для наявної системи необхідно здійснити збір і аналіз даних для порівняльних оцінок “план-план”, “план-факт”, для проєктованої системи найважливішими кроками стануть: прогнозування, вивчення аналогів, стратегічне планування, бенчмаркінг тощо, а для реконфігурованої системи необхідно виконати обидві дії.

Третій рівень є найбільш значущим, тому що пов'язаний з відбором методів економічного аналізу (МЕА) для оцінки впливу економічних і виробничих чинників, пов'язаних з організацією транспортного обслуговування, на результуючі показники діяльності транспортних організацій. Однак, незважаючи на досить значні дослідження МЕА, низка питань залишаються маловивченими. Особливо це стосується питань класифікації методів, їх ранжування і, відповідно, вибору найбільш ефективних і достовірних із позиції мети виконуваних досліджень. Одна з причин такого становища – відсутність досвіду проведення порівняльних багатоваріантних розрахунків із використанням різних методів економічного аналізу.

На четвертому рівні відбувається визначення і ранжування критеріїв, спрямованих на вибір конкретних методів для аналізу ефективності транспортної компанії, яка бере участь в інтегрованій транспортно-технологічній системі доставки вантажів, за допомогою впливу рівня транспортного обслуговування на економічні показники.

Першим етапом оцінки ефективності діяльності компанії є вибір системи показників, за якими вона буде проводитися. Від правильності прийняття рішень залежить саме існування підприємств, тому вибір найбільш підходящих методів оцінки ефективності функціонування для окремо взятої компанії стає надзвичайно актуальним.

Традиційно ефективність діяльності організації визначається за допомогою зіставлення фактичних обсягів реалізації продукції або надання послуг із витратами всіх видів ресурсів для забезпечення цього обсягу виробництва [4, с. 34].

Модель оцінки ефективності бізнесу є індивідуальною розробкою під конкретне підприємство. Використання розроблених технологій для інших сфер бізнесу або компаній вимагає глибокого осмислення і зміни аналітичних індикаторів. З метою систематизації методів оцінки ефективності функціонування організації всі нині наявні методики цього виду оцінки поділяються на два принципово різних підходи: кількісний і якісний.

Найбільш опрацьованими методами в кількісній оцінці ефективності бізнесу є вартісний і фінансово-економічний методи. Якісні підходи до оцінки ефективності компаній акцентують увагу на окремих аспектах (організаційному, соціальному, екологічному тощо) діяльності підприємств. У сучасних умовах стрімко мінливого зовнішнього підприємницького середови-

ща не можна обмежуватися тільки економічним боком проблеми.

Ключові показники ефективності належать до вихідних методик оцінки ефективності бізнесу. Цей підхід є відносно новим інструментом управління компанії. Ключовими показниками ефективності бізнесу прийнято визначати обмежений набір основних параметрів, які використовуються для моніторингу і діагностики результатів діяльності організації та подальшого прийняття на їхній основі управлінських рішень.

Для оцінки ефективності діяльності транспортних підприємств можна запропонувати як універсальні ключові показники ефективності, так і специфічні. До універсальних ключових показників ефективності транспортних компаній можна віднести: виручку від реалізації, прибуток до вирахування відсотків і податків, рентабельність послуг транспортних компаній, частку доходів від перевезень у загальній сумі доходів транспортного підприємства, продуктивність праці, рентабельність активів, операційний прибуток, коефіцієнт оборотності та інші показники [6, с. 56]. Специфічними ключовими показниками ефективності для транспортної компанії можуть бути: дохід на одну вантажну операцію; технічна швидкість; доходи від експортно-імпорتنих операцій; частка замовлень постійних клієнтів; штрафи під час перевезень тощо.

Узагальнення матеріалів, присвячених МЕА, показало, по-перше, що, незважаючи на досить велику кількість зазначених методів, нині в до-

ступних авторам джерелах відсутня їхня класифікація і ранжування; по-друге, найбільше поширення у прикладних дослідженнях отримали три методи, як: метод диференціальних обчислень, метод ланцюгових підстановок та інтегральний метод оцінки впливу факторів.

Найкращим для оцінки показників ефективності транспортної компанії є інтегральний метод аналізу, оскільки він має прийнятну точність, не має обмежень щодо кількості аргументів-факторів, що враховуються, що свідчить про рівень транспортного обслуговування, і дає їх однозначну оцінку. Застосування цього методу приведе до більш точного визначення впливу різних факторів на економічні показники компанії, що може стати основою для прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності інтегрованої транспортно-технологічної системи доставки вантажів загалом.

Висновки. Таким чином, діагностика ефективності функціонування бізнесу сприяє прийняттю раціональних рішень у розробленні стратегій перспективного розвитку підприємства. Застосовуючи систему діагностики для оцінки ефективності діяльності підприємств, необхідно постійно порівнювати позитивні наслідки застосування цієї системи та поточні витрати на підтримку її функціонування. Удосконалення системи оцінки ефективності діяльності організації є особливо актуальним з погляду визначення перспектив діяльності кожного підприємства, оскільки якісно проведена оцінка бізнесу створює необхідну аналітичну осно-

Таблиця 1

Показники оцінки ефективності діяльності підприємств

Показники	Метод розрахунку
Коефіцієнт обороту фінансових ресурсів	ф.№2, код 2000 / ф.№1, код 1900, (гр.3+гр.4)ч2
Коефіцієнт обороту власних фінансових ресурсів	ф.№2, код 2000/(ф.№1, код 1495 гр.№3+ ф.№1, код 1595 гр.4)/2)
Коефіцієнт обороту залучених фінансових ресурсів	ф. №2, код 2000 / ф. №1, код 1595+ код 1695, (гр. 3 + гр. 4)ч2
Коефіцієнт обороту позичених фінансових ресурсів на умовах банківського кредиту	ф. №2, код 2000 / ф. №1, код 1510+ код 1600, (гр. 3 + гр. 4)ч2
Коефіцієнт обороту позичених фінансових ресурсів	ф. №2, код 2000 / ф. №1, код 1615, (гр. 3+гр. 4)ч2
Період обороту фінансових ресурсів, днів	360 днів / коефіцієнт обороту фінансових потоків (показник 1)
Період обороту власних фінансових ресурсів, днів	360 днів / коефіцієнт обороту власних фінансових ресурсів (показник 2)
Період обороту залучених фінансових ресурсів, днів	360 днів / коефіцієнт обороту залучених джерел (показник 3)
Період обороту довгострокових позичених фінансових ресурсів на умовах банківського кредиту, днів	360 днів / коефіцієнт обороту довгострокових позичених фінансових ресурсів на умовах банківського кредиту
Період обороту короткострокових позичених фінансових ресурсів на умовах банківського кредиту, днів	360 днів / коефіцієнт обороту короткострокових позичених фінансових ресурсів на умовах банківського кредиту
Період обороту позичених фінансових ресурсів, днів	360 днів / коефіцієнт обороту позичених фінансових ресурсів (показник 5)
Коефіцієнт рентабельності формування фінансових ресурсів, %	ф. №2, код 1160 / ф. №1, код 1900, (гр. 3 + гр. 4)ч2
Коефіцієнт рентабельності власних джерел формування фінансових ресурсів, %	ф. №2, код 1160 / ф. №1, код 1495+код 1595+ код 1665, (гр. 3 + гр. 4)ч2

Джерело: удосконалено на основі [6, с. 56]

ву для формування умов ефективної діяльності компаній і визначення раціональних заходів із підвищення прибутковості. З цією метою запропоновано здійснювати оцінку ефективності транспортних підприємств на основі застосування ключових показників ефективності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Прохорова В.В., Ареф'єва О.В. Управління розвитком економічних систем: теорія, механізми регулювання та управління: монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 301 с.
2. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. 496 с
3. Смолін, І.В. Стратегічне планування розвитку організації: монографія. Київ : КНТЕУ, 2014. 344 с.
4. Бырбыткин А.А. Методы экономического анализа деятельности транспортных организаций с целью выявления рисков их несостоятельности и преднамеренного банкротства : дис. ... канд. экон. наук. СПб., 2017. 160 с.
5. Мочерний С.В. Економічна теорія: 4-те вид. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
6. Чухно А.А., Єщенко П.С., Климко Г.Н. Основи економічної теорії. Київ : Вища школа, 2001. 606 с.
7. Загорулько М.М. Основы экономической теории и практика рыночных реформ в России. М. : Издательская корпорация «Логос», 1997. 320 с.

REFERENCES:

1. Prokhorova V.V., Aref'jeva O.V. Upravlinnja rozvytkom ekonomichnykh system: teorija, mekhanizmy rehuljuvannja ta upravlinnja [Management of economic systems development: theory, mechanisms of regulation and management]. Kharkiv: UkrDAZT. (in Ukrainian)
2. Raievnjeva O.V. (2006) Upravlinnia rozvytkom pidpriemstva: metodolohiia, mekhanizmy, modeli [Management of enterprise development: methodology, mechanisms, models: monograph]. Kharkiv: INZhEK. (in Ukrainian)
3. Smolin, I.V. (2014) Stratehichne planuvannia rozvytku orhanyzatsii: monohrafiia [Strategic planning of organization development: monograph]. Kyiv: KNTEU. (in Ukrainian)
4. Byrbytkin A.A. (2017) Metody ekonomicheskogo analiza deyatel'nosti transportnykh organizatsiy s tsel'yu vyyavleniya riskov ikh nesostoyatel'nosti i prednamerennogo bankrotstva [Methods of economic analysis of transport organizations in order to identify the risks of their insolvency and deliberate bankruptcy]: dis. ... kand. econ. sciences. SPb. (in Russian)
5. Mocherny S.V. (2009) Ekonomichna theory [Economic theory]. Kyiv: EC Academy. (in Ukrainian)
6. Chukhno A.A., Eshchenko P.S., Klimko G.N. (2001) Osnovi ekonomichnoi teorii [Foundations of economic theory]. Kyiv. (in Ukrainian)
7. Zagorulko M.M., Belousov V.M., Vasyunina L.A. (1997) Fundamentals of economic theory and practice of market reforms in Russia. Moscow: Logos. (in Russian)